

ГЛАВА XXXIII

БЪЛГАРСКИЯТЪ ЦЪРКОВЕНЪ ВЪПРОСЪ

Турскитѣ реформи. — Неофитъ Бозвели и митрополитъ Иларионъ. — Кримската война. — Настоятелството на Одескитѣ българи. — Българскиятъ църковенъ въпросъ отъ 1858 до 1872 г. — Учредяване на Екзархията. — Революционни опити.

Едно отъ най-важнитѣ явления въ новата българска история е възстановяването на старата национална църква следъ повече отъ 30-годишни борби. Неизвестнитѣ и забравени до неотдавна българи съ това придобиха ново значение на изтокъ. Това не бѣ догматически споръ, а борба за запазване на народността противъ панелинистичнитѣ стремежи. Преди, обаче, да можеше да възникне този споръ, потрѣбно бѣше едно значително подобрение въ правното положение на раята.

Следъ Одринския миръ (1829) се зареждатъ опититѣ на европейскитѣ правителства да издействуватъ за християнскитѣ поданици на Портата едно по-човѣшко сществуване. Султанъ Махмудъ II сериозно се заелъ съ цивилизацията, а още повече съ централизацията на държавата. Презъ време на пжтуването си въ 1837 г. по крайдунавскитѣ и балканскитѣ земи той подканялъ чиновницитѣ да съблюдаютъ равноправието между християни и мохамедани и си спечелилъ изобщо голѣми симпатии между раята. Неговиятъ синъ и наследникъ, много по-слабиятъ Абдулъ Меджидъ (1839—1861), по съвета на своя министъръ Решидъ на 2 ноемврий 1839 г. провъзгласилъ, за голѣмо очудване на Европа, нѣщо като конституция, *Гюлханския хати-шерифъ*, въ който християнитѣ били приравнени съ мохамеданитѣ. Той обещава безопасностъ на живота, честта и имота, премахване вредното откупване на данѣцитѣ (илтизама), прекратяване на монопола и на много други и до днесъ неизпълнени реформи. Впрочемъ, трѣбва да видимъ прогресъ въ учредяването на провинциалнитѣ съвети (меджлиси отъ 1845 г.), въ които наредъ съ мохамеданитѣ заседавали и християни, които, обаче, въ повечето случаи не смѣли да иматъ свой гласъ.

Какви сж били тѣзи прочути реформи въ действителностъ, показаха скоро възстанията, избухнали въ западна България покрай сръбската граница. Всѣки по-внимателенъ наблюдателъ не може да не забележи, че въ Турция въоръжени възстания избухватъ главно въ пограничитѣ области, тъй като тѣхнитѣ жители виждатъ, какъ безопасно живѣятъ съседитѣ имъ въ Сърбия, Черна-гора и Австрия, и поради това изглеждатъ по-тежки злоупотрѣбленията на турската администрация.

Въ 1833 г. сърбитѣ навлѣзли въ областта по горни Тимокъ, която споредъ Одринския миръ трѣбвало да имъ принадлежи, но турцитѣ безъ всѣко право не имъ я отстъпили. Това раздвижило съседнитѣ български области. Въ околноститѣ на Пиротъ селянитѣ въ 1836 год. възстанали, но скоро били